

Not available for publication
before 1 p.m. on 10
December, 2022.

THE
NOBEL
PEACE
PRIZE

Nobelforedraget

av

Nobelpristakeren for 2022
Senter for sivile rettigheter

Representert av
Oleksandra Matvijsjuk

Oslo, 10. Desember, 2022.

Copyright © The Nobel Foundation, Stockholm, 2022.

General permission is granted for the publication in newspapers in any language.
Publication in periodicals or books, or in digital or electronic forms, otherwise than in summary,
Requires the consent of the Foundation. On all publications in full or in major parts the
above underlined copyright notice must be applied.

På tide å ta ansvar

Deres Majesteter, Deres Kongelige Høyheter, kjære medlemmer av den norske Nobelkomiteen, borgere av Ukraina og borgere av verden.

I år ventet hele den ukrainske nasjonen på kunngjøringen av vinnerne av Nobels fredspris. Vi ser på denne prisen som en anerkjennelse av innsatsen til det ukrainske folket, som med stort mot har stått opp mot forsøkene på å ødelegge den fredelige utviklingen i Europa, men også en hyllest til det arbeidet menneskerettsaktivister gjør for å forebygge militære trusler på vegne av hele verden. Vi er stolte over at vi for første gang i historien får høre det ukrainske språket under denne offisielle seremonien.

Vi mottar Nobels fredspris under en krig som ble startet av Russland. Denne krigen har pågått i åtte år, ni måneder og 21 dager. For millioner av mennesker har ord som bombing, tortur, deportering, filtreringsleire blitt dagligdags. Men det finnes ingen ord som kan uttrykke smerten til en mor som mistet sin nyfødte sønn da fødselsklinikken ble bombet. Det ene øyeblikket kjærteget hun babyen sin, sa navnet hans, ammet han, snuste inn duften av den nyfødte – i neste øyeblikk la et russisk missil hele hennes univers i grus. Og nå ligger hennes elskede og etterlengtede baby i verdens minste kiste.

De finnes ingen løsninger som er tilgjengelige for de utfordringer både vi og resten av verden står overfor nå. Mennesker fra ulike land kjemper for sine rettigheter og friheter under ekstremt vanskelige kår. Så i dag vil jeg i det minste forsøke å stille de rette spørsmålene slik at vi kan begynne å lete etter løsninger.

For det første. Hvordan kan vi gjøre menneskerettighetene relevante igjen?

De overlevende etter andre verdenskrig er ikke lenger blant oss, og nye generasjoner har begynt å ta rettigheter og friheter for gitt. Selv i utviklede demokratier opplever vi at krefter som sår tvil om prinsippene i Verdenserklæringen om menneskerettigheter er på fremmarsj. Menneskerettigheter er ikke noe som oppnås en gang for alle. Den moderne sivilisasjonens verdier må beskyttes.

Fred, fremskritt og menneskerettigheter er uløselig sammenknyttet. En stat som dreper journalister, fengsler aktivister eller oppløser fredelige demonstrasjoner utgjør en trussel ikke bare for sine egne borgere. En slik stat utgjør en trussel for hele regionen og for verdensfreden. Derfor må da også verden reagere med tilstrekkelig kraft når det skjer systematiske brudd på menneskerettighetene. I politiske beslutningsprosesser må menneskerettigheter være like viktig som økonomiske fordeler eller sikkerhet. Denne tilnærmingen bør også anvendes i utenrikspolitikken.

Russland, som konsekvent har ødelagt sitt eget sivilsamfunn, er en god illustrasjon på dette. Men dette har landene i den demokratiske verden lukket øynene for. De

har fortsatt å håndhilse på russiske ledere, bygge gassrørledningen og drive forretninger som vanlig. I flere tiår har russiske tropper begått forbrytelser i ulike land. Men de har alltid sluppet unna med det. Verden har ikke engang reagert med tilstrekkelig kraft på aggresjonen mot og annekteringen av Krym, som var den første tilfellet i sitt slag i Europa etter krigen. Russland trodde de kunne gjøre hva de ville.

Nå går Russland med overlegg inn for å skade sivile for å stanse vår motstand og okkupere Ukraina. Russiske tropper ødelegger bevisst boligblokker, kirker, skoler, sykehus, evakueringskorridorer fra områder som bombes, de plasserer folk i filtreringsleire, gjennomfører tvangsdeportering, kidnapper, torturerer og dreper mennesker i de okkuperte områdene.

Det russiske folk vil stå ansvarlig for denne skammelige siden av sin historie og sitt ønske om å gjenopprette det tidligere imperiet med makt.

For det andre. Hvordan kan man komme i gang med å kalle en spade for en spade?

Folket i Ukraina ønsker seg fred mer enn noen andre i hele verden. Men fred oppnås ikke ved at et land som er under angrep legger ned sine våpen. Det er ikke fred, det er okkupasjon. Etter frigjøringen av Butsja fant vi en rekke drepte sivile ute i gatene og hjemme i private gårdsrom. Disse menneskene var ubevæpnet.

Vi må slutte å late som om latente militære trusler er “politiske kompromisser”. Den demokratiske verden er blitt vant til å gi innrømmelser til diktatorer. Dette er grunnen til at det ukrainske folkets vilje til å motstå den russiske imperialismen er så viktig. Vi vil ikke la folk i de okkuperte områdene bli drept og torturert. Menneskeliv kan ikke være et “politisk kompromiss”. Å kjempe for fred innebærer ikke å gi etter for press fra den angripende part, det innebærer å beskytte mennesker mot den angripende parts brutalitet.

I denne krigen kjemper vi for frihet i alle ordets betydninger, noe vi betaler den aller høyeste prisen for. Som ukrainske borgere av ulike nasjonaliteter bør vi ikke diskutere retten til en suveren og selvstendig ukrainsk stat og til å utvikle ukrainsk språk og kultur. Som mennesker trenger vi ingen godkjenning av vår rett til å bestemme over vår egen identitet og treffe våre egne demokratiske beslutninger. Krimtatarene og andre urfolk skal ikke trenge å bevise sin rett til å leve fritt i sitt hjemland på Krym.

Kampen vi fører i dag er ekstremt viktig; den former Ukrainas fremtid. Vi ønsker at landet vårt etter krigen skal la oss bygge opp stabile demokratiske institusjoner, ikke usikre strukturer. Våre verdier betyr ikke mest når de er enkle å sette ut i livet, men når det er vanskelig å gjøre det. Vi må ikke bli et speilbilde av den staten som angriper oss.

Dette er ikke en krig mellom to stater, dette er en krig mellom to systemer – autoritarianisme og demokrati. Vi kjemper for muligheten til å bygge opp en stat

hvor alles rettigheter ivaretas, hvor myndighetene er ansvarlige, hvor domstolene er uavhengige og hvor politiet ikke slår ned på fredelige studentdemonstrasjoner på den største plassen i sentrum av hovedstaden.

På veien til den europeiske familien må vi overvinne krigstraumet og den tilhørende risikoen, og bekrefte det ukrainske folkets valg basert på verdighetsrevolusjonen.

For det tredje. Hvordan kan man sikre fred for mennesker rundt om i verden?

Det internasjonale freds- og sikkerhetssystemet fungerer ikke lenger. Krimtataren Server Mustafayev er i likhet med mange andre plassert i russiske fengsler på grunn av sitt arbeid med menneskerettigheter. I lang tid brukte vi loven for å beskytte menneskerettighetene, men nå finnes det ingen juridiske mekanismer for å stanse de russiske ugjerningene. Derfor har mange menneskerettsaktivister blitt tvunget til å forsvare det de tror på med våpen i hendene. For eksempel min venn Maksym Butkevych, som nå sitter i russisk fangenskap. Han og andre ukrainske krigsfanger må slippes fri, det samme må alle sivile som holdes innesperret.

FN-systemet, som ble opprettet av seierherrene etter andre verdenskrig, åpner for en utilbørlig ettergivenesshet overfor enkelte land. Hvis vi ikke vil ha en verden hvor reglene bestemmes av stater med store militære styrker, må dette endres.

Vi må innlede en reform av det internasjonale systemet for å beskytte mennesker mot krig og autoritære regimer. Vi trenger virksomme sikkerhetsgarantier og respekt for menneskerettighetene for borgere av alle stater, uavhengig av statenes deltakelse i militære allianser, militær styrke eller økonomisk makt.

Menneskerettighetene må være kjernen i dette nye systemet.

Og ansvaret for dette ligger ikke bare hos politikerne. Politikerne fristes til å la være å lete etter komplekse strategier fordi det tar mye tid. De opptrer ofte som om de globale utfordringene vil forsvinne av seg selv. Men sannheten er at de bare blir større. Vi som ønsker å leve i fred, bør si fra til politikerne at vår verdensorden har behov for en ny arkitektur.

Vi har kanskje ikke politiske virkemidler, men vi har fremdeles ord og meninger. Vanlige folk har mye større innflytelse enn de tror. Stemmene fra millioner av mennesker fra ulike land kan endre verdenshistorien mye raskere enn FN-tiltak.

For det fjerde. Hvordan kan man sikre rettferdighet for de som rammes av krig?

Diktatorer er engstelige for at ideen om frihet skal vinne fram. Dette er grunnen til at Russland forsøker å overbevise verden om at rettsstat, menneskerettigheter og demokrati er falske verdier. Fordi de ikke beskytter noen i denne krigen.

Ja, det stemmer at loven ikke fungerer akkurat nå, men vi tror ikke at dette vil vare evig. Vi må bryte sirkelen med straffrihet og endre tilnærmingen til rettferdighet for

krigsforbrytelser. En varig fred som gir frihet fra frykt og håp for en bedre fremtid er umulig uten rettferdighet.

Vi ser fortsatt verden gjennom brillene til Nürnberg-domstolen, hvor krigsforbryterne først ble dømt etter naziregimets fall. Men rettferdigheten kan ikke være avhengig av autoritære regimers motstandsdyktighet. Vi lever tross alt i et nytt århundre. Rettferdigheten kan ikke vente.

Vi må sørge for at det blir tatt ansvar og at det blir mulig for alle som rammes å oppnå rettferdighet. Når det nasjonale systemet overbelastes med krigsforbrytelser. Når Den internasjonale straffedomstolen kun kan behandle et fåtall utvalgte saker eller ikke har noen domsmyndighet i det hele tatt.

Krig gjør mennesker til tall. Vi må ta tilbake navnene til alle ofrene for krigsforbrytelser, uavhengig av hvem de er, deres sosiale status, hva slags forbrytelse de har vært utsatt for og hvorvidt mediene og samfunnet er interessert i deres saker. For livet til den enkelte er uerstattelig.

Jussen er en levende materie som hele tiden utvikler seg. Vi må opprette et internasjonalt tribunal og stille Putin, Lukasjenko og andre krigsforbrytere for retten. Ja, det er et dristig skritt. Men vi er nødt til å bevise at rettsstaten fungerer og at det finnes rettferdighet, selv om den først oppnås senere.

For det femte. Hvordan kan man oppnå at vi blir glødende opptatt av global solidaritet?

Vår verden har blitt svært kompleks og tett sammenvevd. Akkurat nå kjemper folk i Iran for sin frihet. Folk i Kina motsetter seg det digitale diktaturet. Folk i Somalia bringer barnesoldater tilbake til et fredelig liv. De vet bedre enn noen hva det vil si å være human og forsvare menneskeverdet. Vår fremtid er avhengig av at de lykkes. Vi er ansvarlige for alt som skjer i verden.

Menneskerettigheter forutsetter en helt spesiell innstilling, en verdensanskuelse som former våre tanker og vår atferd. Menneskerettigheter blir mindre relevant hvis vi overlater til jurister og diplomater å forsvare dem. Derfor er det ikke nok å vedta riktige lover eller opprette formelle institusjoner. Samfunnets verdier vil alltid vinne fram.

Dette betyr at vi trenger en ny humanistisk bevegelse som kan jobbe med meningsdannelse, drive opplæring, bygge opp støtte på grasrotnivå og involvere folk i arbeidet med å beskytte rettigheter og friheter. Denne bevegelsen bør forene intellektuelle og aktivister fra ulike land, for ideene om frihet og menneskerettigheter er universelle og kjenner ingen landegrensers.

Dette vil sette oss i stand til å fremsette krav om løsninger og i fellesskap overvinne globale utfordringer – kriger, ulikhet, angrep på privatliv, økende autoritarianisme, klimaendringer osv. Slik kan vi gjøre verden til et tryggere sted.

Vi ønsker ikke at våre barn skal oppleve kriger og lidelse. Som foreldre må vi derfor ta ansvar og handle, ikke overlate dette til våre barn. Menneskeheten har en mulighet til å overvinne globale kriser og utvikle en ny livsfilosofi.

Det er på tide å ta ansvar. Vi vet ikke hvor mye tid vi fortsatt har igjen.

Og siden denne seremonien for Nobels fredspris finner sted mens krigen pågår, tillater jeg meg å appellere om solidaritet fra alle mennesker rundt om i verden. Du trenger ikke å være ukrainer for å støtte Ukraina. Det holder å være et menneske.